NFT 4

2013

72. årgang

Norsk Filatelistisk Tidsskrift, utgitt av Norsk Filatelistforbund

J. R. R. Tolkiens eventyrverden: Hobbiten /
Post i Butikk - posthistorie inn i det 21. århundre /
Posthorn og Løve Dyptrykk: 7-øre Posthorn Grønn /
Motivet er speilvendt! / Forsvunnet post fra Lyngdahl i 1798 /
Stempel-merker: Riksvåpen 1937-utgaven / Juni-utgivelsene /
Helpostprogrammet 2013 / Junior-sidene / Bokomtaler /

Post i Butikk – posthistorie inn i det 21. århundre

av Kolbjørn Schjølberg

Innledning

Post i Butikk (PiB) ble opprettet i Norge i mars 2001, og fulgte tett på nedleggelsen av en rekke postkontor rundt omkring i landet. PiB er en ordning underlagt Posten Norge AS. Ordningen går ut på at Posten Norge gjennom anbud tildeler ansvaret for posttjenester til en dagligvarebutikk / butikkjede, som oftest for en periode på 3 år med opsjon på inntil 2 år til. Det er per i dag ca. 1250 PiB i Norge. Butikken utstedes med skranke og postutstyr for postbehandling, og det er personalet ansatt i butikken som betjener denne postskranken. Dette omfatter blant annet posttjenester som frimerkesalg, inn- og utlevering av pakker og brev inkludert rekommandert og verdipost, samt postbokstjenester. Se rundskriv fra Posten Norge i Figur 1. En lignende PiB ordning finnes både i England og Tyskland.

PiB har normalt ikke datostempel, da avtalen med Posten Norge AS ikke omfatter stempling av post. Derimot er hver enkelt PiB tildelt sitt 6-sifrede *enhetsnummer* fra Posten Norge. Imidlertid er ikke enhetsstemplene tiltenkt kansellering av frimerker – her et utdrag fra Postens prosedyrer: *"Posten som innleveres i PiB skal ikke datostemples. Kunder som ber om det kan likevel få stemplet enkeltsendinger med PiB-ens eget enhetsnummerstempel. Kundebehandler skriver i tillegg signatur og dato på sendingen som bekreftelse på innleveringsdato. NB! Frimerkene må ikke stemples!"*. Denne type informasjon kan PiB-ansatte finne via Posten Norges interne nettside *"MyLink"*. Der er det linker til *Produktbeskrivelser og Prosedyrer* som henholdsvis postkontorene og PiB-ene skal bruke.

All post innlevert i PiB hentes av Posten Norge og fraktes til postterminaler for videreformidling. Frimerkefrankert post skal også stemples ved terminalene. At frimerker ikke skal stemples av PiB har også sammenheng med at butikken kun har en fast godtgjørelse – utover dette har Posten Norge ingen økonomiske forpliktelser til den enkelte PiB. Da blir stempling av post, og/eller stempling med enhetsnummer for den saks skyld, sett på som både tid-, ressurs og kostnadskrevende – noe den enkelte PiB-driver altså ikke får godtgjørelse for. Imidlertid kan PiB søke om eget datostempel, noe flere etterhvert har fått tildelt – se eget avsnitt nedenfor.

Enhetsstemplene

Enhetsstemplene utstedt til PiB har seks sifre som (hittil) starter med 12, og et felt for påskrivning av dato. Mange eksempler er vist i denne artikkelen. Et avtrykk måler som standard 15x55 mm; dog finnes et fåtall enhetsstempler som avviker litt fra denne standarden. Stempelsverten er normalt blå, men svart og rød er registrert hos enkelte PiB.

Som nevnt innledningsvis har enhver som ber om det, rett til å få stemplet forsendelsen med PiB'ens 6-sifrede enhetsnummer. "Vanlig" bruk av enhetsstemplene kan være så mangt – typisk ses de på ulike kvitteringer, og som dokumentasjon av innleveringsfrist.

PiB med egne datostempler

PiB kan søke om tildelelse av motivstempler, eller datostempler med tekst. Dette ble omtalt av Halvor Fasting, Sjef Frimerketjenesten, i Nft 3/2009 der han opplyste at *"om man av patriotisme eller turistmessige hensyn ønsker et stedsstempel, er det bare å sende søknad til Frimerketjenesten om å få stempel."* Imidlertid virker det som referansen til Frimerketjenesten var feilaktig, eller ble endret umiddelbart senere: Fasting korrigerer i senere korrespondanse (Nft 5/2010 s. 6-8): *"Det er distriktssjefene [i Posten Norge] lokalt som bestemmer dette, ut fra søknad fra Post i Butikk"*. Konsernsjef i Posten Norge AS, Dag Mejdell,

posten

Posten Norge BA

Enhet/avdeling
Nærtjenester

KÅRVÅG får Post i Butikk 20. juni 2001

20. juni 2001 vil Kårvåg postkontor bli erstattet av Post i Butikk, drevet av vår samarbeidspartner Averøy S-lag avd. Kårvåg. Butikken vil betjene postkundene fra sine lokaler.

Basistjenestene i ditt nye posttilbud:

- *Inn- og utlevering av A og B- post*
- *Inn- og utlevering av rekommanderte sendinger*
- *Inn- og utleveringer av postoppkrav*
- *Utlevering av verdibrev*
- *Inn- og utlevering av Norgespakken*
- *Utlevering av Verdenspakken*
- *Innbetalingskort og utbetalingskort*
- *Innskudd og uttak konti i Postbanken*
- *Innlevering av Bedriftspakke postkontor*
- *Åpning av konti i Postbanken*
- *Salg av Norgespakken*
- *Salg av forbåndsbetalte adressekort*
- *Salg av frimerker*

Åpningstiden blir den samme som butikkens: 0900 – 2000 (1800)

Innleveringsfrist for post vil bli som i dag: 1415 (1025)

Postboksanlegg plasseres i butikkens lokaler, nye nøkler utleveres fra 20.juni 2001.

Figur 1: Utsnitt av rundskriv fra Posten Norge til kunder i forbindelse med overgang fra postkontor til PiB.

Figur 2: Blå (standard) og svart farge i enhetsstemplet. PiB 125396 (Bunnpris Brunsvika, Kristiansund, M&R).

Figur 3: Eksempel på bruk av enhetsstempel ved innsendelse av selvangivelse nær innleveringsfristens utløp (datert "29.4.06" med påskriften "etter postavgang"). Sendt fra PiB 125114 (Coop Prix Kårvåg, Averøy, M&R; brukstid 2001-2007).

presiserer i Nft 5/2011 s. 6: *"... i tillegg må PiB-driveren være interessert i å utføre denne ekstra tjenesten. Forutsatt at disse kravene er oppfylt, vil Posten Norge heretter utstyre den enkelte PiB med aktuelt stedsstempel."* En oversikt over PiB som per 2010 hadde egne datostempler for avstempling av post, ble publisert i Nft 6/2010 s.16 (P. C. Ånensen). Sammen med et par nyere eksempler (kilde: Ole's blog "stamps2u. blogspot.com"), lister jeg noen av disse i Tabell 3; imidlertid er ikke listen komplett, men inneholder de jeg vet om.

Tabell 3: Oversikt over PiB med egne datostempler for avstempling av post. Listen er ikke komplett.

Stempeltekst	Første bruksdato
DOVRE	12.06.2009
FARSUND	21.10.2009
HØYBRATEN	6.2009
RØROS	6.2009
RØRVIK	10.03.2010
SØFTELAND	9.2009
1770 LYSEKLOSTER	04.07.2010
3330 HOKKSUND	?
3830 ULEFOSS	6.2009
4715 ØVREBØ	15.11.2010
4724 Iveland	x.2012
5215 LYSEKLOSTER / Ole Bull	05.02.2010
7770 FLATANGER	?
8980 VEGA / VERDENSARV	6.2009
med motiv:	
3147 VERDENS ENDE (uten dato)	?
6216 GEIRANGER (med dato)	?

Filatelistisk avstemplet post

Det er meningen at de som vil ha filatelistisk avstempling, skal legge forsendelsen i en "gul samlekonvolutt" som er spesielt beregnet for dette. Se Nft 5/2011 s. 46 hvor denne er avbildet. Disse spesialkonvoluttene fås (normalt) ved forespørsel hos den enkelte PiB. Her krysses det av om posten allerede er filatelistisk stemplet, eller skal stemples. Rutinene for innlagt post som skal stemples er ifølge konsernsjef i Posten Norge AS, Dag Mejdell (Nft 2/2011): *"Sendingene skal da stemples filatelistisk med nøytralt Posten Norge stempel."* Dette skjer ved den postterminalen der forsendelsen mottas. Jeg har i tillegg sett "Hamar" og "Oslo" brukt, foruten "Surnadal LP". Basert på enkelte tilbakemeldinger fungerer ikke dette bestandig, da det har forekommet at filatelistisk stemplet post innlagt slike gule konvolutter fortsatt har gått gjennom stemplingsmaskinen – se debatt i Nft 1/2011 s. 6 (O. A. Kvinnesland), 2/2011 s. 6 (D. Mejdell) og 2/2012 s. 7 (P. C. Ånensen). Her er det verdt og merke seg Postens garantiordning kommunisert av Posten Norges konsernsjef (Nft 4/2012 s. 6; D. Mejdell) i forbindelse med skjemmende overstemplinger: *"Kunder som har fått ødelagt sendingene sine kan sende dem til Frimerketjenesten som – forutsatt at frimerkene er i vanlig sirkulasjon – vil lage erstatningskonvolutter, eventuelt erstatte frimerkene".*

Figur 6: Datostempel brukt i PiB 126133 (Spar Vega, Nordland; brukstid 2001-2011; særstemplet ble tatt i bruk 06/2009 – ergo hadde dette en brukstid på kun 2 år 4mnd. hos enhet 126133, før det ble overført til PiB Coop Marked Vega enhetsnr. 127371 12. Oktober 2011).

Endring eller nedlegging av PiB

Hvis lokalstedets Post i Butikk opphører, og annet alternativ ikke eksisterer eller at posttjenestene ikke blir flyttet over til en annen butikk, blir stedets PiB å regne som nedlagt. I *Norgeskatalogen Postal* (2012) er disse listet med en "N" etter datoen. Men ved skifte av posttjenestene fra en butikk til en annen – for eksempel ved at en annen butikkjede vinner anbud fra Posten Norge – er det snakk om endring (E) av PiB. Kontrakten mellom Posten Norge og PiB-en er knyttet til vedkommende virksomhets registrerte offisielle organisasjonsnummer. Uansett årsak til at butikken får et nytt organisasjonsnummer i Brønnøysundregistrene, vil dette føre til at PiB-en får et nytt enhetsnummer. Et eksempel er vist i Figur 8: Kiwi Minipris Eide fikk konsesjon for PiB Eide i 2001, og fikk utstedt enhetsnr. 125372. Da eierforholdet i denne butikken endret seg i 2007 ("Minipris"-delen forsvant), ble nytt nummer 125467 utstedt. I 2010/11 vant Coop Prix Posten Norges anbudsrunde på en rekke PiB – deriblant på Eide - og da endret enhetsnummeret seg atter en gang, til 125547. Men altså, alle disse er fra Posten Norge registrert som *endringer* under samme PiB Eide. Andre PiB rundt om i landet

Figur 8: PiB Eide har endret enhetsnummer tre ganger: 125372 (2001-2007), 125467 (2007-2011) og 125547 (2011-). Merk dessuten at alle tre er kansellert med ulik litra: T28, A93 og R92 – alle fra Molde postterminal – litt "ekstra krydder" for hjemstedssamleren.

har endret enhetsnummer 5-6 ganger i løpet av de 11-12 årene at ordningen har vært i bruk, og i noen tilfeller har enhetsnummer kun vært i bruk i mindre enn 1 år, slik som eksemplet fra Kongsvinger i Figur 9 med brukstid litt over 8 måneder! Dermed blir mange PiB-avtrykk nærmest er for "unikater" og regne, og kan være nesten umulig og oppdrive.

Figur 9: Moderne posthistorie og sjeldenhet med kun 8 måneders brukstid, fra PiB 122687 (Coop Mega Kongsvinger); brukstid 21.06.2011 -12.03.2012 (kilde: Posten Norge Kundeservice).

PiB-stempelet "bundet til forsendelsen"

Beklageligvis er det alt for lett og etterstemple forsendelser med et PiB enhetsnummer. For å forsikre seg om ektheten ser jeg det personlig som en fordel – ja, nærmest en nødvendighet – at enhetsstemplet fra PiB er "bundet til forsendelsen", dvs. overstemplet med Posten Norge-stemplet. Slik sett foretrekker jeg "bølgestemplene", som vel mange filatelister ikke liker så alt for godt! Får man enhetsstemplet rett til venstre for frimerket, er nemlig sjansene gode for at enhetsnummeret overstemples av "bølgene", og dermed bindes til forsendelsen. Mange av eksemplene vist i denne artikkelen har slik overstempling – se Figur 2, 3, 4, 8 og 10. Et problem i den sammenheng er Posten Norge-avtrykk ofte er meget svake. Men med ei god lupe kan det lett konstateres om stempelsverten dekker over enhetsnummeret. En annen mulighet er dessuten og be om enhetsstempel-avtrykk først, og deretter sette frimerket "litt over" enhetsstempelet, slik som eksemplet i Figur 9 viser.

1. dag bruksbrev fra PiB

Det er en kjensgjerning at PiB sjelden har de aller siste utgivelsene (selv om mange PiB'er etter min erfaring kan ha ganske nytt material "på bakrommet" ...). For en hjemstedssamler er det derfor er en mulighet for "medbrakt", dvs. kjøpe inn nye merker hos et postkontor, for så og postlegge forsendelsen fra PiB. På den måten kan 1. dags PiB-forsendelser innlemmes i en (hjemsteds)samling. Samtidig fungerer dette også som dokumentasjon av ekte bruk – det frimerkene er tiltenkt. Blir i tillegg enhetsnummeret overstemplet og "bundet til forsendelsen", slik som eksemplet i Figur 10 viser, blir det heller ikke tvil om ektheten. Så kan vi kanskje håpe at Posten Norge begynner og utstede nye frimerker til PiB også, nå som det snart er kun 30 gjenværende postkontor i Norge.

Figur 10: Postkort innlevert ved PiB 124586 (Kiwi Bruhagen, Averøy, M&R), enhetsnr. bundet til kortet med "Posten Norge / R82 / 20.08.10" som er 1. dags avstempling for NK1763 II (fra ark).

Søndagspost

Noe post fra PiB blir behandlet og stemplet på søndager. Dette gir enda et spennende tilskudd til enhver samling, ettersom dette med få unntak var og er en umulighet ved tradisjonelle postkontor. I tillegg er nok dette er et stykke moderne posthistorie som igjen går de fleste hus forbi. Felles for samtlige søndagsbrev er at de er innlevert ved PiB enten fredag eller som oftest lørdag. Dermed kan "feilstilt" stempel stort sett utelukkes som alternativ forklaring. Imidlertid, storparten av "lørdagsinnleveringene" stemples mandagen deretter.

Et par eksempler på innenlandsbrev som er innlevert hos PiB på lørdag og kansellert av Posten Norge på søndag, er vist i Figur 11:

- PiB 121297 (ICA Supermarked Sagene, Oslo). Litra A78 har forøvrig vært i bruk ved Østlandsterminalen siden 01.02.2010.
- PiB 124637 (Coop Prix Raudeberg, Vågsøy, Sogn og Fjordane).

I tillegg vises i Figur 14 et utenlandsbrev kansellert på en søndag:

- PiB 121278 (Meny Vollebekk, Oslo; postlagt fredag).

Dette merket NK1707 er dessuten

Figur 12a: Utenlandsbrev sendt fra PiB 125398 (Spar Hovdebygda, Ørsta, M&R) kansellert ved Østlandsterminalen (litra A79).

med trykktilfeldighet "rosa stripe høyre side").

Verdipost og helgepost blir avstemplet ved Østlandsterminalen

I helger og på hellig- og høytidsdager blir nå brevposten fra hele landet behandlet på Østlandsterminalen. Dette gir i tillegg til alt nevnt ovenfor, enda flere spennende og hyggelige tilskudd til enhver (hjemsteds)samling. I Figur 12 vises to eksempler på slike, begge enhetsstemplene bundet til forsendelsen;

Både A79 og A80 er i bruk ved Østlandsterminalen. I tillegg har jeg på PiB-forsendelser fra M&R til utland registrert brukt litra A02, A50 (se Figur 2), A78 og A84, samt "Oslo Br.3" – meget hyggelige tilskudd til hjemstedssamlingen! Hvem hadde vel trodd det for noen år siden?!

Verdipost fra hele landet, det vil si rekommanderte forsendelser og verdibrev, blir behandlet sentralt på verdiavdelingen ved Østlandsterminalen. Ustemplet frimerkefrankert verdipost blir også kansellert ved Østlandsterminalen, da med "Oslo Verdi" datostempel. Jeg har registrert både Verdi IV og Verdi VIII brukt.

Feilstilte stempler og trykktilfeldigheter

Noe som ytterligere"krydrer" samlingen, er feilstilte stempeldatoer. Dette forekommer hyppig, det vises til Ole's eminente blog "stamps2u.blogspot.com". I Figur 13 viser jeg et eksempel fra PiB

Figur 13: Eksempler på brev fra PiB med feilstilte stempeldatoer fra Posten Norge. Brev innlevert 17.03.12 ved PiB 121295 (Joker Rømskog, Østfold) og kansellert 11.3.22 på postterminalen.

121295 (Joker Rømskog, Østfold) innlevert 17.03.12 og kansellert 11.3.22.

I tillegg forekommer en del moderne frimerker med varierende grad av "trykktilfeldigheter". Et eksempel er vist i Figur 14: NK1707 med rosa stripe høyre

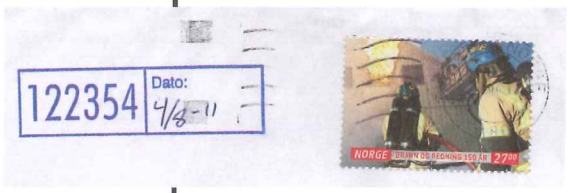

Fig. 12b: (Utsnitt av) dobbeltvektig utenlandsbrev stemplet ved PiB 122354 (PiBMix-Hjørnet Hunn, Gjøvik, Oppland) kansellert ved Østlandsterminalen (litra A80).

side. Slike trykktilfeldigheter er også behørlig omtalt i NFT 8/2010 s.14-15 (O. Hermansen), 1/2011 s.24-25 og 5/2011 s.28 (begge O. C. Kjekshus).

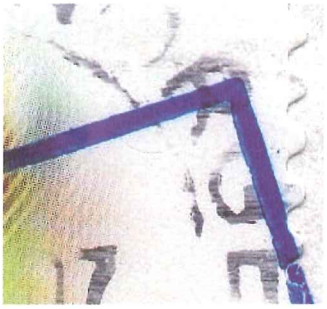

Figur 14: Eksempel på brev fra PiB 121278 (Meny Vollebekk, Oslo) frankert med NK1707 med trykktilfeldighet "rosa stripe høyre side". Forøvrig kansellert på en søndag (se eget avsnitt over).

Kampen mot forfalskninger

Det er tre teoretiske forfalskningskategorier når det gjelder PiB-avtrykk:

- Etterstempling av enhetsnummer, dvs. etter brevets postgang.
- Forfalskning av selve PiB-stemplet (hittil ukjent, meg bekjent).
- Forfalskning av PiB stempel-avtrykket, f.eks. med kopimaskin (hittil ukjent, meg bekjent).

Figur 15: Eksempel på forfalskning: Et postgått brev etterstemplet hos PiB. Her blir imidlertid forfalskeren lett avslørt, ettersom enhetsstemplet dekker over Posten Norge-avtrykket – dvs. at enhetsnummeret er påført forsendelsen etter at brevet har vært fremsendt og utdelt til mottakeren! Fra brev adressert til Egmont Mortensens forlag, kjøpt i lot derfra og tatt med av forfalskeren til PiB for etterstempling.

Etterstempling kan lettest verifiseres med at sverten i enhetsstemplet ligger oppå Posten Norge stemplet. En kraftig lupe må benyttes for å være sikker på dette. Men i tilfeller likt det i Figur 15 er det innlysende, og forfalskningen kan lett avsløres. Langt vanskeligere blir det når brevet er etterstemplet ved PiB, uten at enhetsnummer-avtrykket berører Posten Norge stemplet (hvis i det hele tatt kansellert – en hel del brev går ustemplet gjennom postgangen). Dette kommer jeg tilbake til i et senere nummer av NFT.

Avslutning

At postvesenet setter bort driften av et poststed til eksterne aktører, kan ikke sies å være et nytt fenomen. I Norge går det en linje fra forordningen om poståpnerier fra 1758, via brevhus og postfilialer og postkontor på kontrakt, til dagens Post i Butikk. Det var ikke statsansatte postmenn og postkvinner som drev dem, men de hadde postarbeidet som en tilleggstjeneste. Og PiB, drevet av kjøpmenn slik som brevhusene, er pr i dag meget veletablert i Norge. I tidsrommet 2008-2010 ble 124 postkontor nedlagt og erstattet med PiB. I 2014 blir det kun 30 postkontor igjen. I slutten av desember 2012 fastsatte Samferdselsdepartementet endringer i Postens konsesjon, og det ble godtatt at bankplikten kunne avvikles, unntatt i landpostrutene. Konsesjonen åpner i tillegg for at Posten kan opprette ekspedisjonssteder med begrenset sortiment ("Post i Butikk Enkel"). (Kilde: Arvid Løhre / Post- & Bringavisen januar 2013). Om disse får tildelt enhetsstempel gjenstår og se.

PiB har altså en rivende utvikling og storparten av de første 10-12 årene har nok gått utenfor radarskjermen til veldig mange filatelister. Dermed forblir en hel rekke PiB enhetsnummer-avtrykk store sjeldenheter og unikater, mens andre rett og slett trolig ikke eksisterer i samlerhender. En medvirkende årsak er som nevnt at PiB-driveren ikke har godtgjørelse for den ekstra servicen det blir å stemple forsendelser med enhetsnummeret. Utover dette har mangelen på bruk av enhetsstempel en sammenheng med få gjenværende samlerne som ikke samler moderne posthistorie – og da er det jo ingen som ber om det heller. Mange fnyser dessuten av konseptet med post i en butikk – ofte er det grunnleggende mangel på frimerkekunnskap og -interesse hos de butikkansatte, dårlig frimerkeutvalg eller rett og slett manglende tid / velvilje fra butikkens side til å betjene noe så eksentrisk som en filatelist...! Dernest kommer det faktum at folk flest stort sett ikke sender vanlige, frimerkefrankerte brev og postkort lenger – behovet er ikke der lenger; det er erstattet av SMS, e-post og lignende elektronisk kommunikasjon. Så til syvende og sist er det knapt nok etterspørsel etter stempling av enhetsnummer. Om jeg grovt anslår at over 90% av alle (gjenværende) frimerkesamlere konsentrere seg om "eldre" materiale, spesielt klassisk, tar jeg kanskje ikke alt for feil. For de som samler moderne filateli, er det stort sett postfrisk som gjelder, samt lux-avstemplinger fra de få gjenværende postkontorene. Å skaffe seg 2011 og 2012-årgangen postfrisk og lux er relativt enkelt (papirtyper ikke medregnet). Men prøv og samle komplett 2011 eller 2012-årgangen korrekt frankert på ekte postgåtte brev ... det er lettere sagt enn gjort, om ikke nesten umulig. Med et PiB enhetsstempel i tillegg, blir innleveringsstedet dokumentert. En detalj her er at det etter min mening er fortrinnsvis singelfrankering som gjelder – dvs. at forsendelsen har korrekt portosats betalt med ett enkelt merke. Kombinert med at de fleste moderne særfrimerker har lave opplag – 5-600.000 er normalt – med mange utgivelser, blir dette umiddelbart "moderne sjeldenheter". Dette reflekteres i prisene; NK har brevpriser for flere merker så nye som 2010-2012 opp til 20-25 kr – nesten dobbelt av pålydende, og 3-5 ganger prisen for et avvasket merke i normalkvalitet.

Da blir det opp til den enkelte samler og dokumentere moderne posthistorie, i en tid da normal brev- og postkortbruk tilhører fortiden. Derfor, send postkort og brev enhetsstemplet fra PiB, med korrekt portosats og singelfrankatur, til deg selv, familie og venner i inn- og utland, der du sørger for å få brevene i retur. PiB er i konstant utvikling med nedleggelser og endringer, og det er nesten slik at med hver nye PiB-forsendelse vet man aldri hva man får i retur! Det kan være et nytt poststempel som er tatt i bruk, ny litra, avstemplinger fra andre postterminaler enn din lokale, avstempling på en søndag, feilstilt dato, frimerker med trykktilfeldigheter – her er mulighetene varierte og spennende. Lykke til med en spennende PiB-samling!

Tusen takk til Arvid Løhre for korrekturlesning og verdifull tilbakemelding på utkastet til denne artikkelen!

Samtlige illustrasjoner fra egen samling.